

Píší, že „podníceni úmyslem ministerstva povolati do Prahy Purkyněho, jednomyslně ho ten den zvolili profesorem fyziologie“. V přípisu se dále vyjadřují s velkým uznáním o Purkyňově světové proslulosti.

Thun tedy vypracoval návrh na jmenování, které odeslal císaři. V návrhu označuje Purkyněho za hvězdu první velikosti na lékařském horizontu ve Starém a Novém světě na věky se proslavivší. Právě toto srovnání po Purkyňově povýšení do šlechtického stavu v r. 1869 bylo inspirací pro jeho erb, v němž se objevují dvě hvězdy v českých národních barvách – bílá hvězda v červeném poli a červená hvězda v poli bílém.

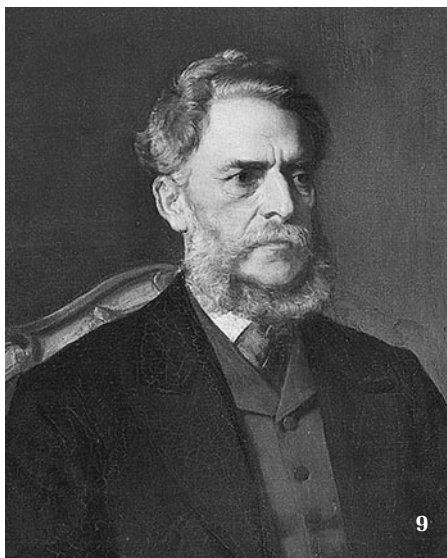
Mezitím profesor fyziologie ve Vídni Josef Julius Čermák (1799–1851), strýc Purkyňova studenta a později asistenta Jana Nepomuka Čermáka (1828–1873, více v Živě 2023, 6: CLXXVII–CLXXXI), píše Purkyňovi, že Thun požádal pražského profesora Josefa Hamerníka (1810–1887), aby se neoficiální cestou Purkyně dotázal, co by mohlo ministerstvo učinit, aby se v Praze cítil co nejpříjemněji. Purkyně pak Hamerníkovi sděluje své požadavky, chce v Praze vybudovat fyziologický ústav a očekává plat, který by odpovídal jeho příjmu ve Vratislavi, což bylo 2 000 tolarů. Thun pak zasílá Purkyňovi dopis, kde ho srdečně vítá do vlasti a v německy psaném textu náhle přejde do češtiny: „Toť jsou vlastenci, jakých velice potřebujeme, kéž bych mohl mnoho takových nacházeti. Však není-li jejich počet dosud tak veliký, jak bychom sobě přáli, doufám, že se brzo a stále utěšeněji množiti bude.“ Thunův dopis má v podstatě společenský ráz, za návrh na založení fyziologického „kabinetu“ děkuje, jeho uskutečnění bude předmětem dalšího jednání. Ač srdečný, uvedl Purkyně do rozpaků. Slova o pouhém kabinetu se zásadně liší od jeho projektu fyziologického ústavu a obecné formulace o dalším jednání včetně jeho platu ho znepokojily. Svou nejistotu vyjadřuje v dopise Šafaříkovi otázkou, zda má měnit jednu jistotu reálnou (profesuru ve Vratislavi) za druhou ideální (místo v Praze).

Purkyňovo váhání je pro Thuna nepřijemným překvapením, vyzývá ho, aby nastoupil, jeho přáním postupně vyhová.

Šafařík na Purkyňova slova reaguje zděšeně: „Jak dávno, milý příteli, jsme všichni po té době toužili, i Vy sám a nyní se zdráháte a rozpakujete. Proboha Vás prosím zmužte se a nerozpakujte se, poslední to příznivá doba. Pan Čelakovský byl pro vlast obětí schopný, Vy byste byl neschopný?“ Purkyně byl však již rozhodnut. Odeslal dopis Thunovi a Šafaříkovi napsal: „Činnost pro vlast nepovažuji za oběť, nýbrž za radostný dar.“

Příčina neúspěchu pokusů o návrat?

Připomeňme Purkyňova slova v dopise jeho švédskému příteli Andersovi Retziusovi. Píše o úmyslu odejít z Vratislavi „nejraději do své vlasti, kdyby se rakouská vláda zbavila svého servilního a ustrašeného despotismu“. Později v r. 1861 na mezinárodním sjezdu říká: „Mé pokusy o návrat do vlasti ztroskotaly na tehdy existujícím dusivém ovzduší.“ Uvedli jsme také, že když hrabě Klebelsberg po smrti Krombholze jednal ve Vídni o Purkyňovi jako nástupci uvolněného místa, narazil na neústupnost arciknížete Josefa Ludvíka Antonína, spoluvládce císaře Ferdinanda. V dopise mi-

9 Leopold Lev Thun, rakouský a český politik, jako ministr školství se rozhodným způsobem zasloužil o povolání Purkyně do Prahy. Snímky z archivu autora

nistru Thunovi v r. 1849 uvádí: „Již dvakrát jsem podnikl pokusy o návrat do vlasti, ztroskotaly však na tehdejších poměrech.“

Čím si Purkyně zasloužil tuto trvalou nepřízeň rakouské vlády? Purkyně se v letech 1821–22 postupně účastnil konkurzů v Rakousku, na místa profesora v Praze, Pešti a Štýrském Hradci. Neuspěl, což bylo vysvětlováno v publikacích z druhé poloviny 20. století jeho příslušností k nejmenované tajné společnosti. Božena Matoušková totiž v r. 1955 uveřejnila text posudku, který pro univerzitu ve Štýrském Hradci vypracoval ředitel studií Nadherny. V jinak příznivém hodnocení na otázku, zda je Purkyně členem tajného spolku, Nadherny odpověděl: „Náležel dříve k jedné tajné společnosti a ještě je s ní ve spojení.“ Zde je vhodné připomenout, že v Rakousku byly tajné spolky přísně zakázány a členství v nich bylo považováno za trestný čin.

Jak mohl Nadherny, odpovědný za dění na fakultě, doporučit do konkurzu osobu, o níž věděl, že je členem tajné společnosti? Nejenže ji neměl doporučovat, neměl ji ani ponechat působit na fakultě. To nedávalo smysl. Hledal jsem možné vysvětlení této nejasnosti znovu v archivech a dotčný posudek jsem našel. V německém textu zněla celá věta: *Gehörte weder früher zu einer geheimen Gesellschaft (náležel dříve k jedné tajné společnosti) noch steht gegenwärtig mit einer solchen in Verbindung (a je s ní ještě současně ve spojení)*. Slovo *noch* v němčině znamená ještě, ale jsou-li ve větě současné *weder* – *noch*, pak to znamená ani – ani. Správný překlad tedy zní: Ani dříve nenáležel k tajné společnosti, ani s žádnou takovou není v současnosti ve spojení.

Po návratu do Prahy v r. 1850 byl Purkyně zařazen na seznam politicky kompromitovaných osob a byl pod policejním dohledem pro svou činnost v Národním muzeu, České Matici, Akademickém čtenářském spolku a jinde. Ale čím se znelíbil před odjezdem do Vratislavi v r. 1823? V seznamu kompromitovaných osob zpracovaném policií se o něm uvádí mimo jiné: „V roce 1820 vznikla koterie českých literátů, která pojala myšlenku založit Českou Matici,

patřili k ní Karel a Jan Preslové, Josef a Antonín Jungmannovi, hrabě Berchtold a Purkyně.“ Mezi mnoha zprávami o Purkyňovi, které jsou zachovány v archivech policejního ředitele, existuje hlášení pražského policejního ředitele z 16. února 1857, které upozorňuje místodržitelství na Purkyňův článek O vzniku časopisu Krok a jeho zaniknutí, uveřejněný v Živě (1857, 1: 83–86). K hlášení přikládá německý překlad celého článku. Purkyně v textu vzpomíná, jak se r. 1820 seznámil s J. S. Preslem, jenž ho uvedl mezi své přátele, kteří se pravidelně scházeli za předsednictví Josefa Jungmanna. „I zalíbilo se mi velice v tom kroužku jasných českých hlav a českých srdcí.“ Dále vysvětluje, jak v tomto kroužku vznikla myšlenka vydávat český časopis. Jeho původně navržený název Slovánská akademie byl nahrazen jménem Krok, odkazujícím na postavu z české mytologie. Schůzek se účastnili Antonín Jungmann, Karel Bořivoj Presl, Antonín Marek, Václav Svoboda a další. Pro první číslo časopisu, který měl sloužit ke vzdělání čtenářů, napsal Purkyně úvodník. Z něho citujeme několik vět: „Čechův kmen jest rod Slovanů, tam je jeho původ, jeho vzrůst a okrasa; slovanskými dobami jest mu pohybovati se v okrese naučném. Naše položení mezi ostatními národy nám dokazují, že naše povolání je sloužiti na převod vzdělanosti evropské k jiným vzdělaným rodům našeho. Nyní, když obzvláštní věk slovanský ve všeobecném nastal dějinstvu, neslušno nám loudati se a prázdniiti, poroku-li (porok – již vymizelé slovo znamenající výtka, pohanu) potomstva se nehrozíme.“

Slova o nastávajícím slovanském věku a zdůrazňovaný úkol Čechů zprostředkovat evropskou vzdělanost „k jiným rodům našeho“, tedy k ostatním Slovanům, rakouská policie v 50. letech vnímala jako politicky podezřelé. Jak asi tyto věty mohly působit na rakouské úřady v letech dvacátých, v době vlády císaře Františka I. a Metternichova absolutismu? Francouzský historik Arnošt Denis charakterizuje tohoto císaře jako neústupného a bázlivého monarchu, který za osobního nepřítele považoval každého, kdo chtěl v nejmenším hybat se zavedeným řádem. S prchlivou krutostí sobe ohroženého ve svém pohodlí stíhal nespokojence, kteří rušili jeho klid. V Čechách rozšířené přesvědčení o nastávajícím věku slovanském vycházelo z myšlenek německého filozofa Johanna Gottfrieda von Herdera (1744–1803). Zdůrazňování slovanství bylo Vídní považováno za nebezpečný panslavismus, separatismus a důkaz vlivu carského Ruska. Vídeň se totiž obávala povstání rakouských Slovanů podporovaného Ruskem. „Každý Čech je podezřelý vládě“, stěžoval si J. Jungmann v dopise z r. 1824 svému příteli Janu Kolárovi. Tato slova vystihují ovzduší 20. let v Čechách.

Byla tedy Purkyňova spolupráce s okruhem Josefa Jungmanna, kterou policejní hlášení označuje za politicky podezřelou „koterii českých literátů“, a jeho úvodník v Kroku příčinou nevěle rakouské vlády, která nepřála jeho návratu do Prahy?

Dlouholeté úsilí o návrat do vlasti konečně přineslo úspěch – v dubnu 1850 Purkyně přijel do Prahy.

Použitá literatura uvedena na webu Živy.